

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Рівненський державний гуманітарний університет

**ФІЛОСОФІЯ.
ПЕДАГОГІКА.
СУСПІЛЬСТВО**

Збірник наукових праць РДГУ

Випуск 1

Засновано у 2011 році

Рівне – 2011

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60
Ф-561

Рецензенти: **Закович М.М.** – д. філос. н., професор кафедри культурології Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Лісова С.В. – д. пед. н., професор, директор Інституту педагогічної освіти Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука, дійсний член АПСН;

Троян С.С. – д. і. н., професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства Рівненського інституту слов'янознавства Київського славістичного університету

Ф-561 **Філософія. Педагогіка. Суспільство :** Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 1. – Рівне : видавець О. Зень, 2011. – 319 с.

ISBN 978-617-601-024-1

Концепція збірника базується на науковій актуалізації методологічних засад гуманітарного знання і висвітленні духовно-практичного потенціалу наук про людину і суспільство. Розрахований на фахівців гуманітарних і соціально-політичних наук.

УДК 1+37+316.3
ББК 87+74+60

ISBN 978-617-601-024-1

© Рівненський державний
гуманітарний університет, 2011

Головний редактор:

Шугасва Л. М. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

Редакційна колегія:

Булига І. І. – к. філос. н., доцент кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету (відповідальний редактор);

Вербець В. В. – д. пед. н., професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Гон М. М. – д. політ. н., професор, завідувач кафедри політичних наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Докаш В. І. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри соціології Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича;

Дем'янюк Т. Д. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Дичківська І. М. – к. пед. н., професор кафедри педагогіки і психології (дошкільної) Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН (відповідальний редактор);

Жилюк С. І. – д. і. н., професор, завідувач кафедри релігієзнавства Національного університету «Острозька академія»

Литвиненко С. А. – д. пед. н., професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Малафійк І. В. – д. пед. н., професор, завідувач кафедри загальної і соціальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Павелків Р. В. – д. псих. н., професор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, директор Інституту психології та педагогіки, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи Рівненського державного гуманітарного університету, академік Академії наук Вищої школи України;

Пальчевський С. С. – д. пед. н., професор кафедри загальної педагогіки та акмеології Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко О. Б. – д. пед. н., професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І. – к. пед. н., професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент АПСН;

Постоловський Р. М. – к. і. н., професор, завідувач кафедри всесвітньої історії, ректор Рівненського державного гуманітарного університету, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук, член-кореспондент АПСН;

Саух П. Ю. – д. філос. н., професор, завідувач кафедри філософії, ректор Житомирського державного університету імені Івана Франка, академік Академії наук Вищої школи України;

Стоколос Н. Г. – д. і. н., професор, завідувач кафедри філософії і соціальних наук Рівненського інституту слов'янознавства Київського славистичного університету;

Швецова-Водка Г. М. – д. і. н., професор кафедри бібліотечознавства і бібліографії Рівненського державного гуманітарного університету;

Яроцький П. Л. – д. філос. н., професор, головний науковий спеціаліст Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України.

Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 10 від 27 травня 2011 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію
друкованого засобу масової інформації:
Серія KB № 17745-6595P

Адреса редакції: кафедра філософії,
Рівненський державний гуманітарний університет,
вул. Остафова, 29, м. Рівне, 33027

ЗМІСТ

Філософія

<i>Гур'янова І. Е.</i>	9	Принцип об'єктивності історії та історичного в пізнанні соціальних явищ
<i>Заглинська Л. В.</i>	22	Філософія економіки ХХ ст. в контексті сучасних соціально-економічних трансформацій
<i>Коберник Н. І.</i>	35	Феномен Кирила і Мефодія: культурно-релігійний аспект
<i>Шугаєва Л. М.</i>	46	Ідейно-світоглядна трансформація православного сектантства в Україні
<i>Шамсутдинова-Лебедюк Т. Н.</i>	54	Глобалізація та іслам
<i>Шевчук К. С.</i>	64	Основні аспекти теорії цінності Романа Інгардена
<i>Шевчук Д. М.</i>	76	Постмодерні виміри політичної філософії

Педагогіка

<i>Безкорвайна О. В.</i>	90	Проблема особистісного самоствердження в педагогічних дослідженнях
--------------------------	----	--

<i>Генсіцька- Антонюк Н. О.</i>	102	Роль системи освіти у формуванні гендерної ідентичності особистості
<i>Гудовсек О. А.</i>	110	Естетичне виховання в філософському ракурсі (історичний аспект)
<i>Дем'янюк Т. Д.</i>	120	Теоретико-методологічні засади формування вчителя як конкурентоспроможного фахівця
<i>Дичківська І. М.</i>	129	Інноваційні підходи у побудові виховного простору школи Саммерхілл
<i>Кособуцька Г. П.</i>	141	Діалогічний рівень підготовки майбутнього педагога: теоретико-методологічні основи
<i>Петренко О. Б.</i>	154	Гене́за гендерного підходу до освіти у контексті української філософської думки
<i>Поніманська Т. І.</i>	165	Гуманізм як ціннісна характеристика педагогічної діяльності
<i>Пироженко Л. В.</i>	176	Проблеми підручникотворення у період реформування змісту загальноосвітньої школи (1964-1976 рр.)
<i>Рицька Н. Ф.</i>	186	Педагогічні аспекти гендерного виховання молодших школярів

<i>Сорочинська Т. А.</i>	195	Становлення професійної підготовки майбутніх учителів у педагогічних закладах Рівненщини (1939-1941 рр.)
<i>Тимочко І. Б.</i>	206	Особливості організації напрямів просвітницької діяльності православних братств Волинської губернії
<i>Ціпан Т. С.</i>	217	Формування громадянськості у підлітків в умовах дитячо-юнацьких об'єднань

Суспільство

<i>Булига І. І.</i>	228	Релігійно-церковне життя Волині у контексті політичних трансформацій (1939-1941 рр.)
<i>Ворон О. П.</i>	238	Місіонерська діяльність Римокатолицької церкви в умовах незалежності української держави
<i>Гон М. М.</i>	250	Забезпечення прав етнічних меншин у Другій Речі Посполитій
<i>Дубей В. І.</i>	262	Правові засади співпраці України з ЄС у галузі міжнародних автомобільних перевезень

<i>Жилюк С. І.</i>	272	Роль духовенства Волині–Житомирщини у соборному русі 1920-х рр.
<i>Мишков В. Я.</i>	286	Діяльність митрополита Адріана (Четвергова) в контексті модернізації Російської Старообрядницької православної Церкви
<i>Слесаренко А. В.</i>	296	Чеський андеграунд 70–80-х років ХХ ст.: історико-культурний аналіз
<i>Шеретюк Р. М.</i>	305	Окремі аспекти конверсії греко-уніатів Правобережної України до римо-католицизму наприкінці ХVІІІ ст.

4. Шарипова Р. М. Концепции «национального просвещения» в мусульманских странах: соотношение ислама и секуляризации / Р. М. Шарипова. – М. : Наука, 1991. – 138 с.

УДК 19:001.11

Шевчук К. С.

ОСНОВНИ АСПЕКТИ ТЕОРІЇ ЦІННОСТІ РОМАНА ІНГАРДЕНА

У статті здійснюється аналіз основних аспектів теорії цінності відомого польського філософа Романа Інгардена, автора низки досліджень присвячених аксіологічній тематиці. Основну увагу автор даної статті приділяє наступним проблемам: матерії і формі цінності, типології і способу існування цінності, об'єктивності (суб'єктивності) і релятивності цінності. У статті проаналізовано інтерпретацію цих проблем в філософії Романа Інгардена.

Ключові слова: аксіологія, цінність, етика, естетика, аксіологічний релятивізм.

В статье проведен анализ основных аспектов теории ценностей известного польского философа Романа Ингардена, автора исследований, которые посвящены аксиологической проблематике. Основное внимание автор данной статьи уделяет таким проблемам: материи и форме ценностей, типологии и способу существования ценностей, объективности (субъективности) и релятивности ценности. В статье проанализированы интерпретации этих проблем в философии Романа Ингардена.

Ключевые слова: аксиология, ценность, этика, эстетика, аксиологический релятивизм

In the article the analysis of main aspects of the famous Polish philosopher Roman Ingarden's theory of value is presented. The Author pays attention to the such problems as: substance and form of values, typology of values, the mode of existence of values, their objectivity (subjectivity) and relativity. In the article it is presented the investigation of Roman Ingarden's interpretation of these problems.

Key words: axiology, value, ethics, aesthetics, axiological relativism

Постановка проблеми. Аксіологія як самостійна дисципліна з'явилася на переломі XIX і XX століть, однак аксіологічна тематика тисячі років присутня в історії людства, вона знаходить вираження у філософських і релігійних роздумах, юридичній думці, рефлексіях над мистецтвом. Щодо сучасного бачення ролі аксіології варто зауважити, що на сьогодні виразно постають дві позиції – або вбачається у цінностях фундамент, на котрому можна в часи сумніву будувати нову площину порозуміння між людьми, або ж підриваються цінності як такі. Санкціонований постмодернізмом аксіологічний релятивізм розтягнув право вільного вибору цінностей усіх гатунків і якостей на всю аксіосферу. Однак це не свідчить про занепад теорії цінності як такої. Все більше поглиблення споживацького, популістського характеру сучасної культури дуже увиразнює аксіологічну проблематику як певну протиположність.

Можна ствердити, що сьогодні важливою стала ідея радикального «повороту до цінностей» [9, с. 5], тобто звернення уваги на проблему цінностей з огляду на цілий комплекс питань соціального і етичного характеру. Проблема еутаназії, абортів, клонування, пересадки органів, Сніду – питання, розв'язання котрих для українського (так само як і для світового) соціуму є важливими, – не є суто справою медицини або лише етики, соціології, психології, права чи релігії. Розв'язання таких проблем вимагає передусім аксіологічної перспективи, адже актуалізує питання найвищої цінності або ж самоцінності свого або чужого, або і свого, і чужого життя.

Аксіологічного бачення вимагають також питання, пов'язані з визначенням цінності (естетичної, художньої) творів сучасного мистецтва. Дослідники і критики мистецтва звертаються до аксіологічної естетики в розв'язанні проблем, пов'язаних зі сприйняттям нових художніх явищ (неоавангардна творчість, яка пориває з визнаним дотепер традиційним розумінням мистецтва, виявом чого є: поп-арт, боді-арт, хеппенінг, перформанс, концептуалізм тощо); актуальними є сьогодні дискусії щодо визнання твором мистецтва того, що викликає лише шок, огиду.

По відношенню до названих проблем сучасності аксіологія є як ніколи на часі. Варто однак зауважити, що у зв'язку з

«молодістю» теорії цінностей у її сфері існує багато питань, котрі дотепер невияснені до кінця. Поняття цінності є досить складною філософською проблемою. Деякі основні аксіологічні положення досі є дискусійними питаннями (наприклад, проблема існування і пізнання цінностей, їх онтологічний статус та ін.). Певні проблеми пов'язані також з дефініцією цінності. Загальна теорія цінностей досі не виробила набору понять, які були б загально визнаними дослідниками аксіологічної проблематики в межах існуючих філософських концепцій. У зв'язку з цим необхідно звернутися до аксіологічних концепцій відомих теоретиків, котрі багато уваги присвятили виясненню цих проблем. Серед них чільне місце належить Романові Інгардену, котрий займався розв'язанням основних аксіологічних питань.

Загальний аналіз досліджень з проблеми. Варто зауважити, що теорія цінності Романа Інгардена була предметом вивчення у ряді досліджень. Зокрема, загальний аналіз аксіологічної проблематики у працях польського філософа здійснений Марією Голашевською у роботі «Ingardenowski świat wartości» («Інгарденівський світ цінностей») [1]. Аналіз аксіологічних досліджень Р. Інгардена в етичному аспекті містить праця Владислава Стружевського «Człowiek i wartość w filozofii Romana Ingardena» («Людина і цінність у філософії Романа Інгардена») [12]. Дослідженням естетичної аксіології філософа є стаття Аніти Щепаньської «Perspektywa aksjologicznych badań struktury dzieła sztuki w koncepcji Romana Ingardena» («Перспектива аксіологічних досліджень структури твору мистецтва в концепції Романа Інгардена») [13]. Онтологічні аспекти Інгарденівської аксіології аналізуються у працях А. Мордки «Przedmiot i sposób istnienia. Zarys ontologii egzystencjalnej Romana Ingardena» («Об'єкт і спосіб існування. Нарис екзистенційної онтології Романа Інгардена») [11] та А. Пултавського «Wartości a ontologia Ingardena» («Цінності і онтологія Інгардена») [12].

Метою статті є визначення основних проблем аксіологічної тематики та накреслення можливих шляхів їх вирішення через призму теорії цінності Романа Інгардена.

Виклад основного матеріалу. У працях Р. Інгардена «Чого не знаємо про цінності» [2] та «Уваги про відносність цінностей» [7]

можна спостерігати прагнення усвідомити проблеми, з якими зустрічається теорія цінностей, щоб, як зазначає сам автор, шукати шляхів та способів їх усунення і отримання ретельних підстав для ключового визначення існування цінностей як «предметних визначень особливого виду» [2, с. 84.].

Р. Інгарден зауважує, що до кінця не відомо, якою є матерія цінності і що становить її ціннісність, тобто є її матеріальною основою, осердям. Більше того, навіть після проникнення в матеріальну структуру цінності, їх своєрідність, на думку Р. Інгардена, не відкрилася б нам однозначно. Однак це не означає, що Р. Інгарден не дає позитивних відповідей на аксіологічні питання. Саме філософія Р. Інгардена стала певним переломом у суперечках про генезис, місце і спосіб існування цінності. Польський дослідник Й. Ліпец головною її заслугою вважає подолання психологізму і суб'єктивізму, що пов'язане із відкриттям нового способу існування названого «чисто інтенціональним». Це є один з найважливіших категоріальних здобутків сучасної філософії.

Р. Інгарден мав виразне бачення людини і її світу, для якого основну роль відігравали цінності. Твердив, що людина не знаходить цінності в природі, тому вона має створити умови для їх виникнення і проявлення у світі. В одній із своїх робіт філософ зауважував, що людська природа полягає на безперервних зусиллях спрямованих на долання меж тваринності, що сидить в людині, і виростання над нею людяністю і роллю людини як творця цінностей [4, с. 16–18].

Суттєвим є те, що людина сягає до сфери буття, котру становлять цінності. Людина, на думку Р. Інгардена, не створює цінності безпосередньо, але їх «співтворює», витворюючи «ціннісне підґрунтя», тобто певний фундамент, на якому цінність може з'явитися [8, с. 183]. Цінність вимагає появи предмета, на основі якого вона могла б з'явитись, а створення таких предметів є основним правилом реалізації людини як особистості. Цінності не з'являються в фізичній сфері нашого світу, але в дійсності, створеній людиною (йдеться про соціокультурний світ). Р. Інгарден підкреслює, що творення дійсності такого типу є надзвичайно необхідним у випадку реалізації цінностей.

На думку польського філософа, людина відчуває потребу володіння і пізнання цінностей та їх реалізації, на скільки це можливе в оточуючому їй світі. Проявлення цінності робить людину щасливою. Без безпосереднього та інтуїтивного спілкування з цінностями, без радості, яку їй дає це спілкування, людина глибоко нещасна. Йдеться не про відносні цінності, пов'язані з суто життєвими проблемами, але про «абсолютні в своїй іманентній якості, оскільки їх реалізація залежить від творчої сили людини, словом: моральні цінності і естетичні цінності» [4, с. 23].

Найважливішим твором Р. Інгардена з проблем аксіології є вже згадана праця «Чого не знаємо про цінності», котра окреслює ряд положень, що стосуються загальної теорії цінності. Можна сказати, що аксіологічна тематика у творчості Р. Інгардена набула розвитку після Другої світової війни. Його перша робота з теорії цінності мала назву «Уваги про відносність цінності» і вийшла у світ французькою 1947 року, а її польська версія з'явилася через рік.

Найбільше зацікавлення теорією цінності у творчості Р. Інгардена припадає на другу половину 50-х – початок 60-х років ХХ століття. У цей час з'явилися найважливіші його твори присвячені аксіологічним положенням естетики. Серед них варто назвати наступні праці філософа: «Естетична цінність і положення її об'єктивного ґрунтування» (1956), «Уваги про естетично ціннісне судження» (1958), «Принципи епістемологічних роздумів про естетичний досвід» (1961), «Положення системи естетично важливих цінностей» (1962), «Художні цінності і естетичні цінності» (1964), а також вже згадана праця «Чого не знаємо про цінності» (1964). Пізніше всі ці роботи було вміщено у збірці праць Р. Інгардена, що має назву «Переживання, твір, цінність» [5, с. 39–194.], а також у третьому томі «Лекцій з естетики» [6, с. 153–315]. Проблемам етичної аксіології присвячена стаття Р. Інгардена «3 роздумів про моральні цінності» (1969), яка є фрагментом лекцій з етики, прочитаних філософом у Ягеллонському університеті у 1961–1962 рр.

З аксіологічною тематикою пов'язана також низка праць Р. Інгардена, що стосуються проблеми людини, адже, як вже

йшлося, здатність реалізувати цінності в теорії філософа є визначальною рисою людяності. Аксиологічна проблематика пов'язана з роздумами про людину виразно постає в творах філософа: «Людина і час, Людина і її дійсність», а також в останньому творі, що з'явився за життя Р. Інгардена, – «Про відповідальність та її онтичні основи». Ці праці увійшли до збірки статей під назвою «Книжечка про людину» [3]. Окрім того, аксіологія безпосередньо пов'язана в творчості Р. Інгардена з теорією мистецтва (передусім коли говоримо про ціннісність творів мистецтва), з філософською антропологією – людина, творячи світ людської дійсності, творить світ інтенціональних творів, де також важливу роль відіграють цінності.

У своїх міркуваннях про теорію цінності Р. Інгарден прагне передбачити будь-які сумніви, які можуть з'явитись у дослідника з приводу основних моментів аксіологічної проблематики. Як зауважує Марія Голашевська, учениця Р. Інгардена, теоретична обережність, котра виникла з переконання Р. Інгардена щодо значної кількості завдань, які стояли перед філософією, була посунута до крайньої межі [1, с. 398].

Однак, незважаючи на «обережність» своїх висловлювань, Р. Інгарден окреслює шлях майбутніх досліджень положень, пов'язаних з цінностями. А саме, визначає такі аксіологічні проблеми: 1) типологія цінності; 2) формальна структура цінності і її відношення до «носія»; 3) існування і спосіб існування цінності; 4) «ступінь» цінностей і загальна ієрархія цінностей; 5) питання про існування «автономних» цінностей; 6) «об'єктивність» цінності [2, с. 84]. Взяття в лапки деяких елементів пов'язаних з цінністю не є випадковим. Р. Інгарден з надзвичайною теоретичною точністю пояснює всі багатозначні поняття, які використовує.

Характерною рисою праць Р. Інгардена присвячених проблемі цінностей є те, що вони постають як певного типу припущення. Вже сама назва головної аксіологічної праці філософа «Чого не знаємо про цінності» передбачає, що автор окреслює скоріше сферу нашого незнання у випадку розв'язання аксіологічних положень, ніж окреслює позитивне їх бачення. Польський дослідник А. Мордка твердить, що багато тез

Р. Ингардена в його роботах з етики і естетики має ніби лише гіпотетичну цінність [10, с. 254]. Це не означає, що взагалі не можна нічого сказати про матерію цінності. Варто зауважити, що міркування Р. Ингардена про цінності віддзеркалюють тогочасні досягнення в цій сфері досліджень, але також визначають невирішені дотепер аксіологічні проблеми. Прагнучи проаналізувати основні положення теорії цінності, Р. Ингарден використовує феноменологічне правило безпосереднього проникнення у суть речі, котрою займається, починає досліджувати ніби заново, не застосовуючи сформованого поняттєвого апарату, але модифікує його відповідно до потреб конкретної галузі дослідження.

Центральним моментом аксіології Р. Ингардена є спроба ідентифікувати матеріальну структуру цінностей, а саме їх «сутностей» (entitas), як і їх особливого способу існування. Основну роль в оформленні цінності, на думку польського філософа, виконує матерія (у його термінології – також якість). Матерія окреслює розташування конкретної цінності в їх ієрархії, а також визначає необхідність її існування. Загалом, варто зазначити, що позиція Р. Ингардена протиставляється аксіологічному формалізмові, за яким визначальним моментом в будові цінності є її форма.

Згідно з польським філософом, якість цінності відкривається нам у специфічному досвіді. У випадку естетичної цінності – у естетичному переживанні, у випадку моральної цінності – у своєрідному моральному досвіді. При цьому Р. Ингарден не виключає того, що може статися помилка: те, що явиться у досвіді як прекрасне, не завжди є таким [5, с. 217]. Тому якісна кваліфікація не достатня для того, щоб розпізнати цінності. Важко представити якісний характер також інших цінностей (вітальних, пізнавальних, утилітарних і соціальних).

Спиралючись на приклади відомі з поточної мови, Р. Ингарден прагне визначити онтологічні умови цінності. Відомий сучасний польський філософ А. Пуллавський зауважує, що Р. Ингарден прагне розглядати проблематику цінності з точки зору онтології, посилаючись на роздуми Е. Гуссерля в «Логічних дослідженнях», де той перераховує екзистенціальну, формальну і матеріальну

онтологію [11, с. 111]. Однак виявилось, що цінності не можна чітко визначити за допомогою цих категорій і Р. Інгарден визнає, що їхня структура є для цього надто складною, і, можливо, варто застосовувати до них окремі категорії. Сам однак, на жаль, не зміг краще визначити ці категорії.

Ключовим моментом для аксіології Р. Інгардена є проблема форми цінності. Згідно з його аксіологічною концепцією, цінності є особливого виду якісними детермінаціями предметного характеру, але формою відрізняються від форми предмету, що є їх фундаментом. Із формального погляду цінність не є суб'єктом рис, процесом, властивістю, реляцією чи ідеальною якістю. Натомість вона є особливою кваліфікацією предмета (у вузькому значенні). Іншими словами, форму цінності визначає її прислуговування. Це не означає, що цінність є рисою чи властивістю предмета. «Прислуговування» є іншим формальним моментом, аніж той, що постає в кожній властивості та рисі. Властивість завдяки своїй формі визначає свою матерією і певним чином доповнює свій предмет, оскільки може бути точно пов'язана з його природою. Натомість цінність предмета є визначена своєю матерією і ціннісністю через властивості, ймовірно через природу предмета.

Важливим аспектом аксіологічної теорії Р. Інгардена є питання способу існування цінності. На думку польського філософа, способу цінності не можна звести до способів існування, які відомі з екзистенціальної онтології. Цінності не мають реального способу існування, навіть коли постають як цінності певного реального предмета (речі, чину, особи). Цінності не мають також інтенціонального існування: наприклад, естетичні цінності не існують інтенціонально, хоча й служать інтенціональним формам буття; натомість моральні цінності у теорії Інгардена мають якийсь «сильніший» спосіб існування. Будучи особливого виду детермінантою певних реальних індивідуальних предметів, цінності не можуть мати ідеального способу існування.

Не можна усім цінностям приписати якийсь один спосіб існування. Як стверджує Р. Інгарден, різні цінності мають різні способи існування, в результаті чого «носіями» цінності можуть бути як реальні предмети, так і інтенціональні. Більше того, будучи залежними у своєму існуванні від носіїв, деякі цінності можуть

однаково продовжувати існувати навіть після знищення останніх. Міркування Р. Інгардена з приводу способу існування цінності стосуються лише деяких видів. Оминає він натомість справу способу існування цінності, даної в індивідуальному досвіді, тобто якоїсь конкретної цінності. Як сам твердить, «це сфера цілком нових положень».

В концепції Р. Інгардена вимога реалізації цінності пов'язана з необхідністю їх існування. Філософ розрізняє зобов'язання і примусовість постулату реалізації в залежності від різних видів цінності. Твердить, що естетичні цінності не можуть мати такої ж ефективності існування, яку мають, наприклад, моральні цінності [2, с. 111]. Естетичні цінності завжди залишаються у сфері чисто інтенціонального існування. Отже, не можна естетичним цінностям приписати такої ж ефективності існування і можливості реалізації, яку мають моральні цінності.

Досліджуючи проблему типології цінності, Р. Інгарден підкреслює, що необхідність розрізнення сфер цінності є справою зрозумілою, як і те, що не можна всіх цінностей звести до однієї категорії. Це розрізнення цінностей є, на думку польського філософа, позитивним моментом новітньої аксіології. Ідучи шляхом феноменологічної традиції Р. Інгарден вирізняє наступні типи цінностей:

- 1) вітальні (близькими до них є цінності ужитково-утилітарні і гедоністичні, «цінності задоволення»);
- 2) культурні, які в свою чергу діляться на пізнавальні, естетичні, соціальні (звичаєві);
- 3) моральні цінності у вузькому значенні.

Польський філософ також додає, що серед цих типів цінностей існує багато їх різновидів.

Р. Інгарден звертає увагу на те, що поряд з якими-небудь цінностями постає т. зв. аксіологічний момент – ціннісність, котра конститує цінність як цінність. Звертає увагу при цьому на дві складові: 1) матеріальну, що виконує функцію розрізнення, визначає відмінність між окремими цінностями і встановлює право поділу; 2) загальну, котра конститує кожен цінність як цінність.

Філософ зазначає: «Кожна цінність має певний рівень своєї ціннісності, оскільки вона завжди є необхідним свідченням

цінності» [2, с. 113]. Проблема з'являється в момент, коли маючи справу з двома цінностями, маємо визнати, що їх рівень є однаковий або ж одна з цінностей вища за іншу. Ці проблеми пов'язані з незнанням нами до кінця того, що означає цей «ступінь» цінності: чи пов'язаний він з матерією цінності, чи зі способом її існування, чи на кінець з необхідністю її існування. Загалом мусимо вибирати, яку цінність слід реалізувати, оскільки реалізація однієї цінності ускладнює реалізацію іншої. Тоді бажаво знати, яка цінність «вища» аби надати їй першість при реалізації. На думку Р. Ингардена, можна порівнювати між собою не лише цінності, що належать до якогось певного виду, але також цінності різних типів.

Р. Ингарден запропонував розрізнити «ступінь» цінності і оцінки, приписуваної ціннісному предметові. Саме оцінка змінюється залежно від обставин (епохи, вибору людей), попиту на ринку, культурного кола. Зміна перерахованих факторів тягне зміну оцінки. Натомість «ступінь» цінності є визначеним і незмінним завдяки своїй матерії і залишається таким самим при зміні оцінки.

Моральні цінності загалом є вищими, хоча можуть існувати ситуації, коли вищими є естетичні цінності. Якщо, як зауважує Р. Ингарден, хтось поспішає в театр, а хтось інший хоче, аби його поінформували про розклад руху потягів, то в такому разі моральна цінність може бути присвячена естетичній цінності. Суспільний характер етичних цінностей визначає їхню вищість.

Моральні цінності вищі, оскільки стосуються суспільного життя, натомість естетичні цінності стосуються індивідуальних переживань. На сторожі етичних цінностей стоїть суспільна думка. Хоча можуть існувати випадки, коли на сторожі естетичних цінностей теж стоїть публічна думка, але однак вона є більш толерантна, ніж у випадку моральних цінностей. Реакцію на огидність міст можна зрівняти з силою реакції на брехню [2, с. 84].

Важливим моментом теорії цінності є вирішення питання автономності цінності. На думку Р. Ингардена автономність можна визнати щодо естетичних і моральних цінностей, хоча по відношенню до останніх не все є до кінця зрозумілим, оскільки

моральні цінності залежать від особистісних цінностей, а також цінностей виконаного морального обов'язку [2, с. 121].

Проблема об'єктивності (суб'єктивності) цінності є ключовою для сучасної теорії цінності. Панування від початку ХХ століття естетичного суб'єктивізму зустрілося з гострою критикою з боку об'єктивістів, серед яких можна назвати Р. Інгардена. На його думку, цінності не можуть існувати самостійно від предметів, вони завжди є цінностями чогось, а тому не можуть бути потрактовані як щось суб'єктивне.

Аксіологічні міркування Р. Інгардена, як і його онтологічні роздуми, спираються на тезу про раціональність структури нашого світу, тобто виникають з переконання, що наше пізнання відповідає пізнавальному предмету, таким чином, за допомогою апріорного пізнання можна сягати до схоплення реально існуючих предметів, а також суті речі. Отож, звернення до предмету і його властивостей може свідчити про об'єктивне існування цінності.

У зв'язку з концепцією Р. Інгардена виникає питання, чи саме уґрунтовання цінності в якостях предмета є достатнім для вирішення питання їхньої об'єктивності? У своїй теорії Р. Інгарден говорить про певну залежність деяких видів цінності, наприклад, естетичних цінностей від суб'єкта, особливо його активної ролі в творенні естетичного предмета і посередньої в конституюванні естетичних цінностей. Таке твердження є джерелом переконань дослідників про реляційність позиції Р. Інгардена в теорії цінностей [9, с. 16–17]. Зауважимо однак, що справа не є такою простою, як здається на перший погляд, оскільки польський філософ вважає естетичні цінності трансцендентними щодо суб'єкта, адже незалежно від участі реципієнта в момент схоплення цінності, вони вже існують в готовому естетичному предметі.

Для аксіології Р. Інгардена характерним є погляд, що існують такі цінності, характер яких є не лише об'єктивний, але навіть абсолютний. Перш за все це стосується моральних цінностей і спирається на аксіологічному досвіді та аналізі явищ пов'язаних з відповідальністю. Р. Інгарден говорить також про абсолютність естетичних цінностей [7, с. 78–80]. Відкидаючи однак радикальний релятивізм, Р. Інгарден також висловлюється проти радикального

аксіологічного абсолютизму, критикуючи таким чином позицію Платона, Шелера і Гартмана.

Висновки. Кроки, здійсненні Романом Інгарденом у розв'язанні низки складних питань теорії цінності, мають важливе значення для подальшого становлення сучасної аксіологічної думки. Важливим опертям для сучасних аксіологічних студій є розвінчання Р. Інгарденом крайнього суб'єктивізму, релятивізму і скептицизму в поглядах на цінність. Прагнення польського філософа дати чітку відповідь на досить дискусійні питання теорії цінності, багато з яких досі є актуальними, а також суто онтологічний підхід запропонований Р. Інгарденом у вирішенні складних аксіологічних проблем, дозволяють сприйняти його концепцію як фундамент майбутніх теоретичних досліджень у царині цінності.

Список використаних джерел і літератури

1. Gołaszewska M. Ingardenowski świat wartości / M. Gołaszewska // Fenomenologia Romana Ingardena. – Warszawa: Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Wydanie specjalne „Studiów Filozoficznych”, 1972. – S. 397–443.
2. Ingarden R. Czego nie wiemy o wartościach / R. Ingarden // Przyżycie, dzieło, wartość. – Kraków, 1966. – S. 83–127.
3. Ingarden R. Książeczka o człowieku / R. Ingarden. – Kraków, 1972. – 189 s.
4. Ingarden R. O naturze ludzkiej / Ingarden R. // Książeczka o człowieku. – Kraków, 1998. – S. 21–25.
5. Ingarden R. Przeżycie, dzieło, wartość / R. Ingarden. – Kraków, 1966. – 222 s.
6. Ingarden R. Studia z estetyki, wyd. 2, t. III. / R. Ingarden. – Warszawa, 1970. – 531 s.
7. Ingarden R. Uwagi o względności wartości / R. Ingarden // Przegląd Filozoficzny. – 1948. – nr 1–3. – S. 83–94.
8. Ingarden R. Zagadnienie systemu jakości estetycznie doniosłych / Ingarden R. // Przeżycie, dzieło, wartość. – Kraków, 1966. – S. 162–194.
9. Lipiec J. Świat wartości. Wprowadzenie do aksjologii / J. Lipiec. – Kraków, 2001. – 255 s.

10. Mordka A. Przedmiot i sposób istnienia. Zarys ontologii egzystencjalnej Romana Ingardena / A. Mordka. – Rzeszów, 2002. – 309 s.
11. Póltawski A. Wartości a ontologia Ingardena / A. Póltawski // Roman Ingarden a filozofia naszego czasu, red. A. Węgrzeckiego. – Kraków, 1995. – S. 111–122.
12. Stróżewski W. Człowiek i wartość w filozofii Romana Ingardena / W. Stróżewski // Istnienie i wartość. – Kraków, 1982. – 355 s.
13. Szczepańska A. Perspektywa aksjologicznych badań struktury dzieła sztuki w koncepcji Romana Ingardena / A. Szczepańska // Studia Filozoficzne. – № 10. – 1973. – S. 239–253.

УДК 101.1:32

Шевчук Д. М.

ПОСТМОДЕРНІ ВИМІРИ ПОЛІТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

У статті досліджено особливості розвитку політичної філософії в умовах постмодерну. Автор звертає увагу на специфічні риси та концепти постмодерної філософії. Також розглянуто найбільш значимі ідеї, що представлені в працях постмодерних політичних філософів.

Ключові слова: *постмодерн, політика, політичний світ, ризома*

В статье исследуются особенности развития политической философии в условиях постмодерна. Автор обращает внимание на специфические черты и основные концепты постмодерной философии. Также рассмотрены наиболее значимые идеи, которые представлены в работах постмодерных политических философов.

Ключевые слова: *постмодерн, политика, политический мир, ризома*

The characteristics of development of political philosophy in postmodern conditions are investigated in the present article. The Author pays attention to the specific features and the main concepts of postmodern philosophy. He analyzes the most important ideas that are presented in works of postmodern political philosophers.

Key words: *postmodern, politics, political world, rhizome*